

УДК 631.1:634.1

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-4-1-330

В.І. Мельник, д-р екон. наук, професор

melnyk.vc@gmail.com

О.Б. Погріщук, канд. екон. наук, викладач

**Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету**

СУЧАСНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЛОДОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті визначено та обґрунтовано сучасні напрями удосконалення діяльності плодопереробних підприємств України. Визначено організаційно-економічних заходи щодо удосконалення діяльності плодопереробних підприємств, розкрито окремі питання інвестиційного забезпечення та інноваційного розвитку. У роботі обґрунтовано доцільність створення інноваційних кластерних об'єднань для впровадження сучасних технологій, відновлення великотоварного виробництва плодоягідної продукції, підвищення рівня соціального забезпечення працівників, залученням інвестицій, поєднанням науково-навчальних практик з виробничим процесом та іншими перевагами.

Ключові слова: *плодопереробні підприємства України, напрями діяльності, організаційно-економічні засади, сучасний розвиток, інтеграційні об'єднання, кластери.*

Постановка проблеми. Потреба удосконалення діяльності плодопереробних підприємств України зумовлена важливістю плодоягідної продукції для забезпечення повноцінного харчування людини. При оптимальному споживанні плодів і ягід, а також продуктів їх промислової переробки якість харчування людини за складом легкозасвоюваних вуглеводів, органічних кислот і вітамінів істотно підвищується. Потенційно, плодоягідне виробництво України здатне забезпечити як внутрішні потреби, так і виробляти продукцію на експорт [1, с.64]. Нині назріла необхідність здійснення організаційних змін у діяльності плодопереробних підприємств, які б сприяли залученню додаткових інвестицій, формуванню інвестиційного та інноваційного потенціалу, удосконаленню управління рухом продукції по

технологічному ланцюгу, встановленню високотехнологічних переробних потужностей та забезпеченню їх повного завантаження.

Умови господарювання, що склалися нині, потребують від плодoperеробних підприємств обґрунтованого підходу до економічних процесів, планування маркетингової, виробничої та соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню розвитку плодoperеробного підкомплексу та діяльності його окремих суб'єктів господарювання присвятили свої праці: Барабаш Л.О., Богатов А.Г., Бортник Т.І., Гуторова О.О., Дмитрук М.І., Єрмаков О.Ю., Кісіль М.І., Кондратенко П.В., Лементовська В.А., Мельник В. І., Погріщук О.Б., Саблук П.Т., Сало І.М., Тупчій О.С., Уланчук В.С., Харенко А.О., Шерстюк С.В., Шестопаль О.М. та ін. Втім, коло питань щодо напрямів удосконалення діяльності плодoperеробних підприємств України потребують проведення додаткових досліджень. До спектру таких питань належать організаційно-економічні чинники ведення господарської діяльності, забезпечення інноваційного розвитку, формування інвестиційного потенціалу та інші.

Формування цілей статті. Метою даної статті є визначення та обґрунтування напрямів удосконалення діяльності плодoperеробних підприємств України. Завдання дослідження передбачають визначення організаційно-економічних заходів щодо удосконалення діяльності плодoperеробних підприємств, обґрунтування системи інвестиційного забезпечення, формування інвестиційного потенціалу, збутової діяльності та окремих аспектів інноваційного розвитку й процесів інтегрування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в секторі переробки плодової продукції функціонує близько 600 підприємств, однак найвагоміша частка у пропозиції на ринку – 35-45. Зауважимо, що виробництво плодoperеробної продукції найбільше концентрується в областях, де зосереджуються плодoperеробні підприємства, наприклад: ЗАТ «Вознесенський консервний завод» (Миколаївська область), ВАТ «Богуславський консервний завод (Київська область), ТОВ «Агрона Фрут Україна», ДПП ВАТ «Вінніфрут», ТОВ «Вінницький консервний завод» (Вінницька область), ТОВ «Укргоріхпром» (Одеська область), ТОВ «Волочиський консервний завод» (Хмельницька область) та ін. Серед плодoвих консервів найбільшу частку займає пюре, виробництво якого переважно зосереджене в ТОВ «Агрона Фрут Україна» та «Сандора». А найбільшими виробниками джему, конфітуру та повидла вважаються ПрАТ «Могилів-Подільський консервний завод» (Вінницька область), ТОВ «Тотал», «Сардонікс» (Дніпропетровська область) [2, с. 54].

Щодо регіонального розміщення плодопереробних підприємств України, то найбільша частка їх знаходиться у Вінницькій, Київській та Львівській областях, де зосереджено близько 80% суб'єктів господарювання від загальної кількості у країні. Плодопереробними підприємствами Вінницької та Миколаївської областей виготовляється більше 65% вітчизняних пюре, паст, желе та джемів, тоді як Одеська, Миколаївська та Дніпропетровська області є потужними виробниками нектарів, плодових та овочевих соків, де щорічний обсяг виробництва коливається в межах 750-900 тис. т (близько 80% загального виробництва по країні). В останні роки спостерігається посилення зацікавленості зарубіжних підприємців до вкладання коштів у сферу промислового перероблення плодів і ягід шляхом створення спільних підприємств. Відтак відчутно зростає пропозиція цієї продукції [3]. Проте, проблема підвищення ефективності плодопереробки залишається недостатньо вирішеною та вимагає застосування комплексного підходу до вирішення завдання пошуку сучасних напрямів удосконалення діяльності плодопереробних підприємств України. Здійснення організаційно-економічних заходів щодо удосконалення діяльності плодопереробних підприємств базується на розширенні місткості внутрішнього ринку продукції; збільшенні обсягів виробництва на експорт; підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, удосконаленні підприємницьких структур у галузях. Все це зумовлює необхідність надто ретельного підходу до організації і ведення господарських операцій у сучасних умовах господарювання.

Важливим чинником удосконалення діяльності плодопереробних підприємств України є активізація інвестиційного забезпечення та формування інвестиційного потенціалу. Необхідною складовою формування системи інвестиційного забезпечення вважається процес акумулювання необхідних коштів, для фінансування розвитку аграрного сектору економіки. Збільшення обсягів залучення інвестицій є визначальним фактором економічного зростання усіх галузей національного господарського комплексу. У контексті розвитку аграрного сектора вітчизняної економіки даний аспект займає провідне місце [4, с.68]. Основним завданням інвестиційного забезпечення розвитку плодопереробних підприємств є формування необхідного обсягу інвестиційних ресурсів та для подальшого розширеного відтворення основного капіталу галузі. Формування інвестиційного потенціалу спрямоване на розширення бази інвестиційних ресурсів за рахунок нових, альтернативних фінансових джерел, надання пільг при здійсненні

інвестиційно-інноваційної діяльності, застосування різних форм вкладання цінностей.

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів і необхідність подолання подальшого спаду виробництва, потрібно ґрунтовно будувати політику формування необхідної фінансової бази інвестування на основі оптимального поєднання використання власних і позикових коштів та залучення капіталу на найвигідніших умовах. [5, с.37]. В умовах посилення конкуренції на ринку плодоягідної продукції, будь-яке виробниче підприємство рано чи пізно стикається з проблемою вибору найефективніших каналів збуту продукції та процесу їх оптимізації. Основу ефективної діяльності підприємства становить створення економічних умов, за яких господарство може виробляти продукцію з низькою собівартістю та отримувати високий дохід. Товаровиробник може суттєво впливати тільки на рівень собівартості, використовуючи ресурси свого підприємства з максимальною ефективністю. Ціна продукції у більшості випадків залежить від вибору каналів реалізації та якості плодоягідної продукції [6, с. 204]. Вагомим чинником зростання доходів товаровиробників та повного використання сировинних ресурсів (плодів і ягід) є їх своєчасна переробка в сільськогосподарських підприємствах, що виступає важливим засобом досягнення оптимального їх використання, а також сприяє нівелюванню сезонності щодо забезпечення потреб населення у високоякісній плодової і ягідній продукції протягом року. Тому для розширення обсягів переробки плодів і ягід суттєве значення має розвиток сировинної бази, зменшення собівартості вирощених плодів, застосування безвідходних, ресурсозберігаючих технологій, збільшення асортименту готової плодопереробної продукції.

Інноваційний розвиток плодопереробних підприємств реалізується через систему заходів організаційно-економічного характеру, що здійснюються з метою підвищення ефективності функціонування галузі й спрямовані на здійснення інноваційних процесів і прискорення науково-технічного розвитку через розробку, впровадження та використання наукових досягнень у виробництві плодоягідної продукції, просуванні її на ринок, реалізацію та матеріально-технічне забезпечення розширеного циклу прогресивного відтворення. Відновлення і розвиток плодопродуктового підкомплексу на основі реалізації інновацій неможливе без високого рівня розвитку аграрної науки, з одного боку, і фінансової та матеріально-технічної допомоги з боку держави з впровадження науково-технічних розробок, з іншого. Головною метою розвитку інноваційної діяльності у плодопродуктовому підкомплексі є

адаптація його підприємств до умов ринку на основі постійного удосконалення технологічного процесу та досягнення позитивного ефекту у вигляді комерційної вигоди та соціального блага. Організаційно-економічними умовами створення і формування інноваційної продукції підкомплексу слід вважати [7, с. 6]: повне забезпечення необхідних умов для постійного відтворення інноваційної продукції на конкурсних засадах науковими установами УААН, вищими навчальними закладами; правова захищеність інтелектуальної власності наукових установ та навчальних закладів, окремих науковців щодо реалізації науково-технічної продукції; організація постійного надходження інформації про наявну науково-технічну продукцію, широка і достовірна пропаганда і реклама; розробка економічного механізму діяльності ринку інновацій; створення організаційної системи впровадження інноваційної продукції; державне сприяння і підтримка впровадження інновацій у виробництво.

Вважаємо, що удосконаленню діяльності плодOPEREROBНИХ підприємств сприятиме розширення інтеграційних зв'язків у плодOPPOДУКТОВОМУ підкомплексі України.

Основним завданням інтегрованого формування є скоординована їх діяльність з чітким дотриманням пропорційних обсягів виробництва та передачею своєї готової плодової продукції іншому згідно з технологічним циклом. Обов'язковим при роботі згаданого інтегрального об'єднання є оптимальні взаємоузгоджені синхронні дії всіх учасників [8, с. 104]. Виробничі та переробні підприємства тісно пов'язані та взаємозалежні, тому будувати економічні відносини між ними необхідно таким чином, щоб забезпечити рівновигідність виробництва на всіх стадіях співпраці. Досягти цього можливо за умови, коли відносини, що виникають у процесі купівлі – продажу на вільному ринку, зміняться якісно новими відносинами учасників інтеграційного процесу, що будуть сформовані при розподілі між ними доходу від реалізації продукції кінцевого споживання. За критерієм такого розподілу доцільно брати визначені на кожній стадії єдиного технологічного циклу нормативні (фактичні або інші) витрати, зокрема в садівницьких підприємствах – на виробництво сировини для переробки та її транспортування до місця призначення, а по переробних – на переробку сировини, підготовку до реалізації й оптову реалізацію готової продукції. У такому разі кожний учасник інтеграційного процесу одержуватиме частку виручки від реалізації кінцевої продукції, яка дорівнюватиме його частці у сукупних нормативних витратах на всіх стадіях технологічного циклу [9].

Галузева організація управління в сучасних умовах стимулює вертикальну інтеграцію. Організація системи інтеграції вертикального типу створює умови для рівного поділу суми отриманого прибутку між усіма учасниками інтеграційного об'єднання в сфері виробництва та переробки плодоягідної продукції, певним чином стримує розвиток монополізму, збільшуючи можливості щодо формування доданої вартості в агропромисловому комплексі. Перспективним є й формування нових організаційних структур на основі орендних відносин. Йдеться, передусім, про оренду землі та багаторічних насаджень промисловими підприємствами, зокрема, плодопереробними заводами. Відтак формується ефективна агропромислова інтеграція у садівництві. В такому разі забезпечується виробництво сировини потрібного видового складу та втрачаються засади для монополізму цін на продукцію виробників сировини та промислових переробників. Переваги виробничо-фінансової інтеграції є очевидними: можливість впровадження сучасних технологій вирощування плодоягідних культур і використання сучасної техніки на усіх підготовчих та виробничих етапах; ефективний спосіб організувати виробничу, збутову діяльність і забезпечувати їх фінансово-кредитне обслуговування; можливість об'єднати капітали (агропромисловий, фінансовий, торговий) з різними циклами відтворення і забезпечити взаємовигідні економічні відносини; учасники інтеграційного процесу стають обопільно заінтересованими в об'єктивному встановленні ціни продукції; інтеграційний механізм зорієнтовано на економію витрат.

Побудова сучасних, принципово нових виробничих відносин міжгалузевого характеру, на основі тісної співпраці товаровиробників продукції садівництва з підприємствами, що здійснюють заготівлю, переробку та торгівлю плодоягідною продукцією можлива шляхом формування вертикально-інтегрованих структур. Ефективне використання матеріально-технічних ресурсів сприяє зниженню собівартості продукції та зростанню рівня прибутків, а також зростанню ефективності діяльності підприємств, і, як наслідок, підвищенню мотивації працівників та налагодженню збалансованості виробничої системи.

Для сучасної економіки характерним є наявність великої конкуренції серед виробників продукції та скорочення її життєвого циклу. В таких умовах найефективнішим і найреальнішим шляхом досягнення успіху є перехід підприємств на інноваційний шлях розвитку. При цьому можливість успіху інновації визначається вже не тільки технічними чинниками, а й комунікаційними та інформаційними процесами, опосередкованих маркетинговим забезпеченням.

У площині успішного та системного вирішення проблеми пошуку сучасних напрямів удосконалення діяльності плодопереробних підприємств, доцільним вважаємо формування кластерних об'єднань, як чинника інноваційного розвитку, що реалізуються: навколо провідних науково-дослідних установ, які побудовані на знаннях і характерні для підприємств, що належать до секторів з високою інтенсивністю досліджень та розробок; підприємствами, інноваційна діяльність яких залежить перш за все від здатності співпрацювати з розробниками інноваційних товарів чи технологій; підприємствами, що оперують складними системами перетворення інформації з метою надати спеціалізовані послуги своїм клієнтам; підприємствами з великими витратами на дослідження та розробки, коли увага приділяється продуктовим інноваціям та взаємозв'язкам зі споживачами.

Потреба формування кластерних об'єднань із залученням до них плодопереробних підприємств визначається й тим, що сільськогосподарські виробники продукції садівництва та переробні підприємства взаємозалежні, що доповнюють один одного й підсилюють конкурентні переваги підприємств і кластера в цілому. За таких умов садівницькі підприємства теоретично могли б забезпечити переробну галузь сировиною, проте їм не вигідно реалізувати її за ціною, яка не відшкодовує витрати, пов'язані з виробництвом плодів та ягід. Це й є причиною незавантаженості плодоконсервних заводів. Отже, для забезпечення ефективності виробництва кінцевої конкурентоспроможної продукції потрібно організувати чітку взаємодію сільськогосподарських і переробних підприємств на основі трансфертного ціноутворення у межах кластера.

Метою об'єднання підприємств у інноваційний плодоягідний кластер є спільне розв'язання численних проблем, особливо тих, що пов'язані з формуванням конкурентних переваг товаровиробників на ринку. Так, об'єднання підприємств у інноваційний кластер переорієнтовує їх поведінку на подальший розвиток вже існуючих сегментів ринку замість боротьби за зменшення частки інших учасників та поділ ринку. Формування всіх складових виробничого процесу – від постачальників сировини до кінцевого споживача – забезпечить постійне завантаження потужностей підприємств плодоягідного кластера, дасть можливість знизити собівартість садівницької продукції, підвищуючи при цьому її конкурентоспроможність.

Перевагами кластерного об'єднання є такі [10, с.126]:

– вільний доступ до інформації щодо маркетингу, технологій, потреб споживачів, конкурентів та обмін інформацією щодо різних аспектів діяльності; взаємне збагачення досвідом, знаннями, ідеями;

– формування єдиних фінансових відносин та взаємна фінансова підтримка між членами кластера, можливість залучення додаткових інвестиційних ресурсів;

– зростання рівня продуктивності підприємств за рахунок кращого доступу до висококваліфікованої робочої сили;

– підвищення спеціалізації, а, отже, збільшення обсягів плодючого виробництва й підвищення якості плодів та ягід;

– взаємодоповнюваність складових інноваційного кластера завдяки проведенню ефективного спільного маркетингу, торгових ярмарок, рекламних кампаній, рекомендацій фірм й просуванню на ринок плодючої продукції учасників кластера;

– отримання переваг в доступі до новітніх технологій, нових компонентів й обладнання, спільне проведення досліджень, використання управлінського досвіду, що дає можливість розширювати ринки та освоювати нові.

Наслідком створення інноваційного кластера стає вдосконалення виробництва, збільшення кількості малих та середніх підприємств й зростання конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та світовому ринках.

Висновки. Сучасні напрями удосконалення діяльності плодопереробних підприємств України включають систему організаційно-економічних заходів, що базуються на розширенні місткості внутрішнього ринку продукції; збільшенні обсягів виробництва на експорт; підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників. Визначено, що важливими чинниками удосконалення діяльності плодопереробних підприємств України є активізація інвестиційного забезпечення та формування інвестиційного потенціалу, а також формування інтеграційних зв'язків у плодопродуктовому підкомплексі України. Доцільність створення інноваційних кластерних об'єднань визначається можливістю впровадження сучасних технологій відновлення великотоварного виробництва плодючої продукції, підвищенням рівня соціального забезпечення працівників, додатковим залученням інвестиційних ресурсів, покращенням ділової репутації, зниженням витрат, поєднанням науково-навчальних практик з виробничим процесом та іншими перевагами. Подальші дослідження у даному напрямі мають бути зосереджені на використанні міжнародного управлінського досвіду розвитку

плодопереробної галузі та освоєння нових ринків збуту виготовленої продукції.

Бібліографічний список.

1. Гуторова О.О., Шерстюк С.В. Маркетингова стратегія розвитку садівництва: теоретико-прикладний аспект: монографія. Х.: ХНАУ, 2013. 232 с.
2. Сало І.М. Особливості розвитку ринку переробленої плодової продукції. Причорноморські економічні студії, 2018. Вип.25. С.53-57
3. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. К.: СПД «Жителів С.І.», 2008. 76 с.
4. Єрмаков О.Ю., Кісіль М.І., Чорнодон В.І. Ефективність інвестицій у садівництво: монографія. Тернопіль.: Крок, 2011. 234 с.
5. Погрищук О.Б. Інвестиційне кредитування в системі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора. Агросвіт. 2017. № 21. С. 35-40.
6. Лементовська В.А., Харенко А.О., Бортник Т.І. Маркетинг плодоягідної продукції: стан, тенденції, перспективи. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки», 2018ю №1. С. 204-216.
7. Богатов А.Г. Основні напрямки інноваційної діяльності у плодопродуктовому підкомплексі регіону. Економічні інновації, 2009. Вип.38. С.5-11.
8. Дмитрук М.І. Поглиблення кооперації у сфері виробництва та переробки винограду Економіка АПК, 2018. № 12.С. 103-109.
9. Чорнодон В.І. Інтеграційні процеси у плодо-продуктовому підкомплексі України: тенденції та перспективи. Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету, 2010. Вип. №1(26), т.2 (економічні науки). С. 140-147.
10. Тупчій О.С. Особливості формування інноваційного кластера в галузі садівництва. Економіка АПК, 2014. С. 121-126.
11. Мельник В.І., Хвiчiя–Дуве Г.Р. Організаційно-економічні аспекти формування інфраструктури аграрного сектора // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”- 2018 - № 2. - С. 73.

Мельник В.И., Погрищук О.Б. Современные направления совершенствования деятельности плодопереработных предприятий Украины. В статье определены и обоснованы современные направления совершенствования деятельности плодопереработных предприятий Украины. Определены организационно-экономические меры по совершенствованию деятельности плодопереработных предприятий, раскрыты отдельные вопросы

инвестиционного обеспечения и инновационного развития. В работе обоснована целесообразность создания инновационных кластерных объединений по внедрению современных технологий, восстановление крупнотоварного производства плодоягодной продукции, повышения уровня социального обеспечения работников, привлечением инвестиций, сочетанием научно-учебных практик с производственным процессом и другими преимуществами.

Ключевые слова: плодопереработки предприятия Украины, направления деятельности, организационно-экономические основы, современное развитие, интеграционные объединения, кластеры.

Melnyk V.I., Pogrischuk O.B. Modern directions of improvement of activity of fruit-processing enterprises of Ukraine. The purpose of this article is to identify and substantiate the directions of improvement of activity of fruit-processing enterprises of Ukraine. The objectives of the study include the definition of organizational and economic measures to improve the activities of fruit-processing enterprises, justification of the investment support system, the formation of investment potential, marketing activities and certain aspects of innovation development and integration processes. It is determined that modern directions of improvement of activity of fruit-processing enterprises of Ukraine include a system of organizational and economic measures based on expansion of capacity of the internal market of production; increase in output for export; increasing the competitiveness of domestic producers. An important factor in improving the activity of Ukraine's fruit-processing enterprises is the activation of investment support and the formation of investment potential, as well as the formation of integration ties in the productive subcomplex of Ukraine. The need for expansion of integration links and formation of cluster associations is justified. The feasibility of creating innovative cluster associations is determined by the possibility of introducing modern technologies for the resumption of large-scale production of fruitful products, increasing the level of social security of employees, additional attracting investment resources, improving business reputation, reducing costs, combining scientific and educational practices with other manufacturing practices. Progress in this area can be achieved by carrying out a set of reforms to bring the legislation in line with European and international standards and by implementing clear mechanisms for its implementation in terms of infrastructure development, use of managerial experience and development of new markets for finished products.

Keywords: fruit-processing enterprises of Ukraine, directions of activity, organizational and economic foundations, modern development, integration associations, clusters.